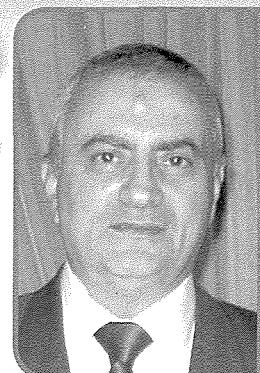

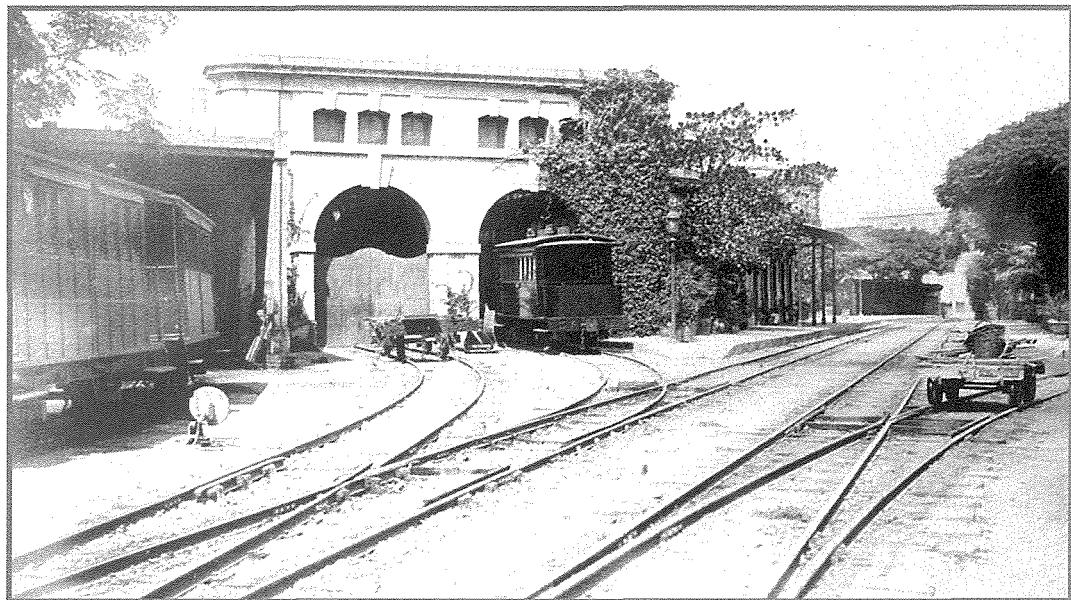
Il-kumpless tal-ferrovija fil-Hamrun

Paul Galea
The Malta Railway Foundation

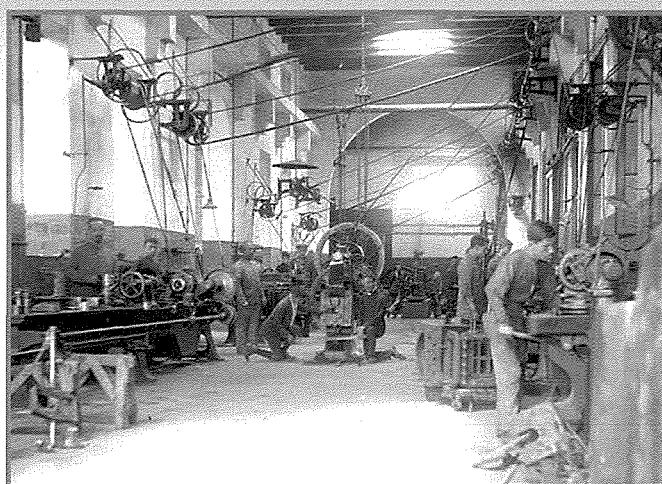

Min qabel tlugħ ix-xemx, sajf u xitwa, il-kumpless tal-ferrovija fil-Hamrun kienet tibda attivitā kbira. Tħejjiha biex il-vapur tal-art ikun jista' jissokta bil-vjaġġi tiegħu mill-Belt Valletta lejn ir-Rabat. Jintgħażlu l-magni u anke l-vaguni. Dawn wara li għaddew il-lejl weqfin fil-kumpless tal-Hamrun. Jibdew biex jinxtegħlu l-magni u jitressqu l-vaguni. Il-ħaddiema jirsistu biex kolloks ikun f'postu u pront biex jissokta l-ewwel vjaġġ. Fl-istess ħin dawk il-vaguni li għandhom bżonn xi manutenzjoni jitressqu lejn il-ħwienet tax-xogħol. Dawn kienu u għadhom jinstabu eżatt mal-ġenb tal-istazzjon fl-istess kumpless tal-Hamrun. Illum huma parti mill-kumpless tal-kumpannija li tipproduċi l-ħalib u prodotti oħra bħal rikotta u yogħurt. Din kienet ir-rutina ta' kull filgħodu.

Il-Hamrun kien il-qalba tal-Malta Railway. Kollox kien ikun ikkontrollat min hemm. Post kbir, sabiħ u kultivat tajjeb bi ftit siġar u ammont ta' rails. Numru ta' Maltin kienu jaqilgħu l-ħobża ta' kuljum għall-familja minn hawn. Il-ferrovija jew tren ġabet f'Malta wieħed mill-iżviluppi mekkanizzati tas-seklu 19. Il-mezzi ta' trasport dak iż-żmien

*Fuq il-lemin, il-ħwienet tax-xogħol u aktar lejn ix-xellug l-istazzjon tal-Hamrun
li illum huwa I-H.Q. tal-1st Hamrun Scout Group.*

Wieħed mill-workshops fl-istazzjon tal-Hamrun

iddeċieda li l-proġetti kelli jitwettaq u għażiex dak tal-Perit Rosenbush. Ix-xogħol kelli jitlesta fi żmien sena minn meta jsir il-kuntratt u fit-12 ta' Ġunju 1879, twaqqfet il-Malta Railway Co. Ltd.

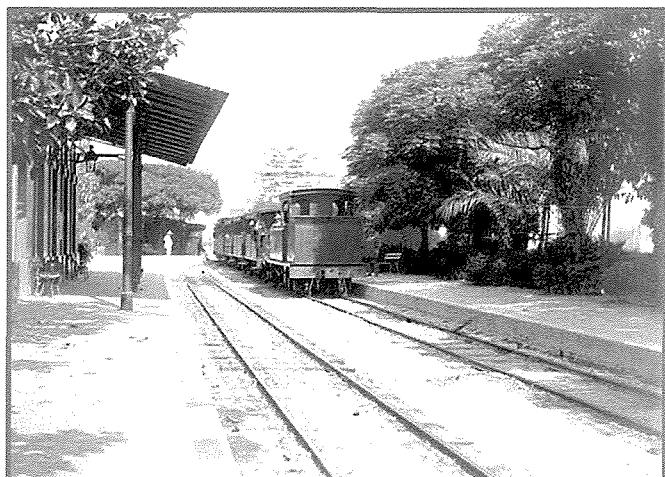
Ingħata bidu biex tinbena rottu għall-meżz ta' trasport bil-ferrovija. Malta dak iż-żmien kienet kolonja Ingliżja. Għalhekk ġiet meqjusa ħafna d-difiża u s-sigurtà tal-pajjiż f'każ li tinqala' xi gwerra. Kien deċiż li r-rottu ma kellhiex taqsam is-swar ta' madwar il-Belt u l-Furjana. Thaffret mina mill-Belt sa' ħdejn Bieb il-Bombi u minn hawn 'il-quddiem il-ferrovija tkompli triqitha lejn ir-Rabat fuq l-art minn qalb ir-raba. Hafna mix-xogħol fuq il-linjal kien tlesta sal-1880.

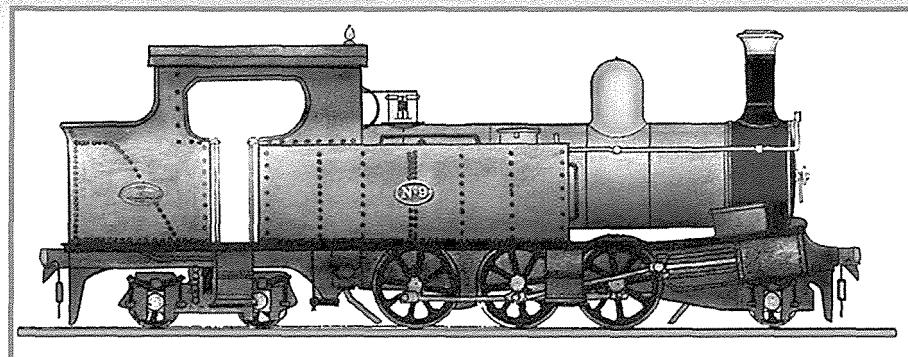
Kien bosta dawk il-bdiewa li protestaw bil-kbir u qalghu ħafna problemi għalkemm kien offrewlhom kumpens għall-art biex setgħet issir il-kostruzzjoni. Kellha tinqedek ukoll xi art fertili. Dan kien parti mill-prezz li kelli jithallas għall-progress.

L-inawgurazzjoni saret nhar l-Erbgħa 28 ta' Frar 1883, l-ähhjar jum tax-xahar. Kien jum storiku għall-Maltin ta' dak iż-żmien. Fit-3pm saret l-inawgurazzjoni tal-ferrovija mill-istazzjon tal-Belt għal dak ta' Notabile r-Rabat taħt is-Saqqajja. Fuqha kien hemm il-Gvernatur u l-aqwa awtoritajiet ta' dak iż-żmien u mill-ġħada l-1 ta' Marzu, is-

kienu l-karozzini u l-karettuni. Għal bosta kien dak magħruf ta' San Franġisk, jiġifieri l-mixi.

Il-preparamenti għall-ferrovija saru minn bosta snin qabel. Fl-1870, ċertu J. Scott Tucker ressaq proġetti quddiem il-Gvern biex f'Malta tidħol il-ferrovija. Fl-1873 kien hemm żewġ proġetti oħra, wieħed tal-Maġġur Hutchinson u l-ieħor mill-Perit Edward Rosenbush. Fl-1875 George Fernandes ressaq il-proġetti tiegħi ukoll. Il-kumitat maħtur mill-Kunsill tal-Gvern

Il-ferrovija fl-istazzjon tal-Hamrun fi triqitha lejn il-Belt

Beyer Peacock
Engine No 9

servizz tal-ferrovija sar parti mill-ħajja tal-Maltin li dam hekk għal 48 sena.

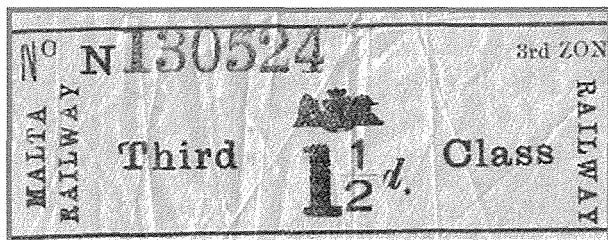
Il-ferrovija kieno jgħidulha wkoll il-vapur tal-art u kienet taħdem bil-faħam u bl-istim. Il-kelma vapur ġiet mill-kelma Taljana *vapore* - il-fwar li taħdem bih il-magna tal-istim. Bil-kelma vapur il-Malti kien jirreferi għall-bastiment li kien jaħdem bl-istim. Issa li t-tren kien jaħdem bl-istim ukoll għażel li jirreferi għalihi bħala l-vapur tal-art.

Wieħed seta' jivvjaġġa fil-vaguni tat-tielet klassi, l-aktar użati mill-ħaddiem; jew inkella fil-vaguni tas-sinjuri tal-ewwel klassi fejn il-biljetti kieno jiswew xi ftit iktar u kien hemm il-cushions fuq il-bankijiet tal-injam. Kien mezz ta' trasport tajjeb u effiċċenti. Il-prezz kien ftit għoli għax il-pagi tal-ħaddiem kien baxxi ħafna. L-aktar li kieno jivvjaġġaw biha kieno l-klassi għolja, ħaddiem tal-Gvern u l-membri tal-qawwa Ingliżja. Il-vjaġġ kien jieħu biss 25 minuta. Il-ferrovija għenek ukoll fil-firxa tal-popolazzjoni. Fil-fatt fil-Belt, il-Mandraġġ u l-Arcipierku naqqsu n-nies u nxterdu fil-Hamrun, Birkirkara, H'Attard u Rabat fost l-oħrajan. Biex nieħdu eżempju, il-Hamrun sal-1850 kelli 30 dar biss, filwaqt li fl-1900 kieno joqgħodu 10,000 ruh. Impatt negattiv li għamlet it-tren kien li minħabba dan l-użu, waqaf dak tal-omnibus u tal-kaless. Kien hemm il-ħsieb li r-rotta tiżdied lejn l-Imsida u Tas-Sliema, u anke tgħaddi minn taħt l-art bejn Putirjal u l-Palazz tal-Gvernatur, imma b'dispjaċir kbir minħabba telf ta' flus, il-proġetti gew abbandunati u sfaw fix-xejn. It-tren spicċċa jopera fil-31 ta' Marzu 1931.

Żewġ incidenti ferrovjali baqqi fuq fomm kulħadd. L-ewwel incident kien fil-25 ta' Jannar 1893, meta ċertu Duminku Vassallo li kien fuq ir-rotta mir-Rabat għall-Belt, waqa' minn vagun, spicċa taħt ir-roti tal-ferrovija u miet fil-post. Incident iehor seħħ nhar San Ĝużepp tal-Imsida, fit-22 ta' Lulju 1923, meta l-ferrovija mill-Imdina għall-Belt waslet Santa Venera Baqgħet dieħla fuq merħla barrin li għalkemm kien hemm il-katina biex ħadd ma jaqsam, dawn baqqi għaddej jaqsmu l-linji. Il-barrin kieno ttellgħi mix-xatt. Fil-habta l-ferrovija qabżet il-linji iż-żda ħadd min-nies ma weġġa. Pero xi barrin sfaw midruba u 34 minnhom mejta.

Hasra li mill-ferrovija ma baqa' l-ebda traċċa għajr għal vagun wieħed li sa ftit ilu kien fl-istazzjon ta' Birkirkara u li qiegħed jiġi restawrat. Il-biljetti tal-ferrovija, li kienet taħdem bil-faħam, kieno tal-ewwel klassi (l-iktar għoli fil-prezz), tat-tieni jew tat-tielet klassi. Kien hemm ukoll il-vagun tal-ħaddiem.

L-aħħar vjaġġ tal-vapur tal-art sar 86 sena ilu, fil-31 ta' Marzu 1931. Sfortunatament

Biljett orijinali tal-ferrovija

bħala l-president u fundatur ta' The Malta Railway Foundation nappella lil dawk li għandhom xi affarijiet, informazzjoni jew jixtiequ jkunu membri ta' din il-fondazzjoni li jibgħatu e-mail fuq maltarailway@gmail.com Grazzi speċjali tmur lil Christian Sammut, Sindku u lill-Kunsill tal-Hamrun, lil Cedric Salafia, Group Scout Leader u lil 1st Hamrun Scout Group Duke of Argyll's Own ghall-ghajjnuna u koperazzjoni kbira fuq ix-xogħol ta' progett biex il-Hamrun ikollna attrazzjoni kemm ghall-Maltin u għat-turisti li tfakk il-ferrovija ta' Malta – il-vapur tal-art – The Malta Railway.

dak iż-żmien ħadd ma ħaseb li dan sejkun parti importanti mill-istorja tat-trasport ta' pajjiżna u n-nies ma beżgħux għall-fdalijiet ta' din is-sistema. Għaldaqstant illum hemm nostalġja kbira għal dan il-perjodu rivoluzzjonarju fis-sistema mekkanizzata ta' trasport f'Malta.

Nieħu din l-opportunità biex

JOSEPH LEWIS JEWELLER

Wednesday afternoon closed

Misraħ il-Kebbies,
Santa Venera
Tel: 2149 6894